

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-2(34)-154-164

УДК 332.1:338.43.

JEL Classification: R10; R58

*Леся Газуда,*доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і підприємництва
ДВНЗ "Ужгородський національний університет" (Ужгород, Україна)**E-mail:** lesya.gazuda@uzhnu.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2469-3748>.**ResearchID:** Y-9484-2018

СТРАТЕГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування сільських територій. Окреслено їх вагому роль у розвитку національної економіки України та її регіонів, що пов'язано передусім із забезпеченням продовольчої безпеки країни, виробництвом екологічно чистої (органічної) продовольчої продукції. Доведено, що реалізація комплексного підходу до забезпечення збалансованого розвитку сільських територій сприятиме подоланню, а можливо й нівелюванню диференціації розвитку локальних територій як на регіональному, так і національному рівні. Акцентовано увагу на необхідності окреслення стратегічних перспектив розвитку територій сільської місцевості на довготривалий період. Однак нині в умовах непередбачуваності подій і зовнішніх впливів, передусім воєнного стану, зумовлюється необхідність виокремлення концептуальних підходів до забезпечення збалансованого розвитку сільських територій відповідно до сформованої стратегії розвитку, але з можливістю коригування окремих її аспектів у режимі реального часу.

Ключові слова: розвиток сільських територій, інфраструктурне забезпечення, стратегічні напрями, умови воєнного стану, подолання диференціації, аграрне господарювання, ко-брендінгові альянси.

Бібл.: 18.

Постановка завдання. Сільські території відіграють вагому роль у розвитку національної економіки України та її регіонів, що чітко проявляється в їх поліфункціональності, передусім у забезпеченні продовольчої безпеки країни, виробництві екологічно чистої (органічної) продовольчої продукції у взаємозумовленості і поєднанні природного, людського, соціально-економічного й екологічного потенціалів, а також інфраструктурного забезпечення в межах локальної ідентичності сільської місцевості. Водночас функціональністю визначаються вигоди географічного розташування територій сільської місцевості, що полягають у їх близькості до кордонів з країнами-членами Європейського Союзу. Комплексний підхід до задіяння зазначених чинників впливу уможливить подолання або ж нівелювання диференціації розвитку досліджуваних територій як на регіональному, так і національному рівні.

Непередбачуваність розвитку подій і зовнішніх впливів, передусім в умовах воєнного часу, зумовлює необхідність окреслення концептуальних підходів до забезпечення збалансованого розвитку сільських територій відповідно до обґрунтованої стратегії розвитку на довготривалий період, але з можливістю коригування окремих її аспектів у режимі реального часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес стосовно забезпечення збалансованого розвитку територій сільської місцевості, подолання депресивності їхнього стану та диференціації у розвитку окремих локальних територій прослідковується в багатьох теоретико-практичних дослідженнях вчених-економістів і науковців-практиків. Так, теоретико-методичні підходи до забезпечення збалансованого й перспективного розвитку сільських територій розглянуто у напрацюваннях Ю. Лупенка [5], М. Малика [6], С. Харчука [16]. Окреслення основних напрямів диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації розглядалося Н. Хомюк [17]. Наукові підходи до формування стійкої сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад обґрунтовано В. Рябоконею [11]; забезпечення ефективності диверсифікації аграрного виробництва у селянських (фермерських) господарствах – Н. Маслаком [7]; вивчення особливостей інфраструктурного розвитку територій сільської місцевості досліджено у працях М. Талавирі, І. Косач [14], Л. Ковальської [3]; обґрунтування окремих аспектів соціального захисту сільського населення в умовах соціальної нестабільності зроблено О. Іваненком [2], формування сталого розвитку сільських територій окреслено у працях А. Лісового [4], І. Термоса [15] та інших. Ґрунтовні дослідження щодо забезпечення розвитку аграрного підприємництва в Закарпатській області в умовах євроінтеграційних процесів з виокремленням науково-прикладних аспектів і рекомендації висвітлено у роботах Л. Газуди, А. Балян, М. Газуди, Н. Волощук, С. Газуди [1]. Зарубіжний досвід з можливістю його застосування в українських реаліях стосовно забезпечення збалансованого сільського розвитку представлено у монографії "Розвиток сільських територій в Європейському Союзі" [13] та в багатьох інших виданнях.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Актуалізація розвитку територій сільської місцевості зумовлює необхідність формування дієвої соціо-біо-еколого-економічної системи забезпечення їх збалансованого розвитку. При цьому зазначена система в умовах децентралізаційних процесів повинна охоплювати підходи до подолання диференціації територіально-просторового розвитку, враховуючи специфіку й особливості будь-якого з регіонів.

Мета статті. Метою є дослідження стратегічних підходів до подолання диференціації та забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану й під впливом децентралізаційних процесів у межах сільських територій вагомим значенням набуває виокремлення комплексних підходів до взаємодії влади, громади і зацікавлених осіб з можливістю для останніх самостійного прийняття важливих рішень на локальному рівні, тобто в межах об'єднаних територіальних громад (ОТГ), де кожен член громади може внести власні пропозиції

щодо вирішення проблемних питань сільського розвитку. Водночас у процесі децентралізації ОТГ отримали значні повноваження щодо розподілу додаткових ресурсів, які внаслідок децентралізації в більшій мірі надходять до місцевих бюджетів. У зазначеному контексті зумовлюється необхідність грамотного й адекватного підходу до розподілу зазначених ресурсів, що повинні спрямовуватися передусім на вирішення проблемних питань сільського розвитку у порядку їх важливості. Передусім це стосується нівелювання або ж зниження рівня диференціації між сільськими громадами, які на добровільних засадах об'єдналися в єдину територіальну громаду, отримавши більші можливості впливу на забезпечення збалансованого розвитку сільської території й громади в цілому.

Сукупність індивідуальних і колективних зусиль у межах об'єднаних територіальних громад уможливить підвищення рівня внутрішніх конкурентних переваг територіально-просторового розвитку, формуючи сприятливий інвестиційно-інноваційний клімат, забезпечуючи стратегічні перспективи розвитку території.

Науково-теоретичні обґрунтування стратегічних підходів до забезпечення збалансованого сільського розвитку здійснено науковцями Інституту аграрної економіки НААН України у розробленому документі "Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року" [12]. Виокремленими напрямками (19 позицій) охоплено багатогранні сфери і види економічної діяльності аграрного господарювання як на рівні держави, так і в регіональному зрізі.

Першість в обґрунтованих напрямках належить управлінській складовій забезпечення збалансованого розвитку сільських територій, яка потребує вдосконалення в частині розширення можливостей зворотного зв'язку як результативного впливу на функціонування сільської економіки і поєднання інтересів держави, регіону, об'єднаної територіальної громади, її подальшого ефективного функціонування відповідно до сучасних викликів й імперативів. При цьому взаємозумовленість інтересів базуватиметься на врахуванні інтересів і потреб членів територіальних громад, тобто локального рівня, формуючи стратегічні державні інтереси в цілому.

Стосовно напрямку щодо формування оптимальної сільської поселенської мережі та покращення відтворюваності людності немає жодних сумнівів щодо його актуальності, оскільки, на жаль, повномасштабне російське вторгнення на територію України спонукало маси населення переїжджати на інші території в пошуках більш безпечного місця проживання. Значною мірою це виявилися території сільської місцевості, які в умовах війни повинні швидко адаптуватися до потреб українських біженців, створюючи їм належного рівня житлові умови, надаючи необхідну допомогу.

На необхідності формування оптимальної поселенської сільської мережі наголошував В. Рябоконт, звертаючи увагу на те, що при здійсненні структурних економічних реформ передусім розглядалися питання аграрного господарювання і виробничих відносин, а формування сільської поселенської мережі здійснювалося за залишковим принципом [11, с. 7]. Такий підхід призвів до значної диференціації в розвитку сільських поселень (зменшення чисельності сільського населення, зростання рівня безробіття, негативні тенденції у соціальній сфері), подолання якої потребує докладання значних зусиль як з боку владних структур, так і органів місцевого самоврядування.

Вагомою стратегічною складовою забезпечення розвитку сільських територій є соціальний захист населення, рівень якого виступає індикатором формування гідних умов життя людини. Це передусім відповідне пенсійне забезпечення та виплати по безробіттю, різного роду матеріальна допомога сім'ям, які цього потребують, а також надання соціальної допомоги і соціальних послуг, зокрема опіка або ж догляд за інвалідами, літніми, сиротами. Проте нині складно забезпечити соціальний захист населення через нестабільність ситуації, в якій опинилося українське суспільство в умовах війни.

Дослідження підтверджують [2, с. 333-334], що в більшій мірі соціального захисту потребують сільські мешканці, адже вони знаходяться в гіршому матеріальному становищі, ніж міські. Передусім це пов'язано з низьким рівнем доходу – пенсійними виплатами, заробітною платою. Крім цього, в межах сільських територій значною є диспропорція щодо доступності медичних послуг порівняно з міськими територіями, а також низькою якістю медичних послуг, часто взагалі відсутні медичні заклади (пункти). Водночас рівень бідності сільських жителів є значно вищим порівняно з міським населенням.

У межах окреслених стратегічних підходів окреме місце займає поліпшення житлових умов на селі, яке, на нашу думку, більше лягає на плечі самих селян, оскільки в сільській місцевості переважає індивідуальний підхід, тобто побудова власної оселі. Однак нині в Україні передбачено різні програми, що стосуються допомоги у покращенні житлових умов на селі, яка надається передусім у рамках програми "Власний дім" мешканцям сільських населених пунктів, громадянам, які переселяються в сільську місцевість, та учасникам АТО, що повертаються із зони антитерористичної операції, і членам їх сімей. При цьому вони можуть отримати довгостроковий пільговий кредит під 3% річних як на будівництво нового індивідуального житла, так і придбання індивідуального житлового будинку (квартири), добудови чи реконструкції житла, будівництво інженерних мереж, а також на ведення особистого підсобного господарства [9].

Поліпшення умов і якості життя сільських жителів значною мірою залежить від інфраструктурного забезпечення території. Серед складових значеного забезпечення вагоме місце належить транспортній інфраструктурі, яка безпосередньо впливає на доступність сільських населених пунктів

і відповідає концепції стиснення часу-простору, побудованій на зростанні соціального життєвого середовища людини та зменшенні рівня лімітуючих ефектів щодо віддалі у межах людської діяльності [18].

Водночас транспортне забезпечення і доступність віддалених периферійних населених пунктів сприятиме розвитку не тільки аграрного господарювання, а й пріоритетних видів економічної діяльності, для яких у межах локальних територій є всі сприятливі умови й конкурентні переваги. Поряд із транспортним забезпеченням вагома роль належить енергетичній складовій, модернізація якої дасть поштовх до розвитку підприємницької діяльності на селі. Окремими елементами інфраструктурного забезпечення є доступність для кожного з сільських мешканців водопостачання й каналізації, що безпосередньо пов'язано із забезпеченням гідних умов життя людини.

Реалізація підходів до інфраструктурного забезпечення розвитку сільських територій нині передусім залежить від відповідальності органів місцевого самоврядування, зокрема об'єднаних територіальних громад, які в свою чергу повинні формувати привабливий інвестиційний бізнес-клімат, що уможливить розвиток пріоритетних видів економічної діяльності на цих територіях, нівелюючи диференціацію в їх розвитку.

Розширене відтворення і розвиток сільських територій залежатиме від доступності загальної освітньої складової, коли молодь не відчуватиме різниці між наданням якісних освітніх послуг на селі і в місті, при цьому прагнучиме до проживання в сільській місцевості і формуватиме своє життєве середовище, започатковуючи власний бізнес саме на селі. Це в значній мірі підвищить рівень самозайнятості сільського населення, водночас знижуючи рівень безробіття і підвищуючи добробут і благополуччя родин.

Окремим стратегічним підходом до забезпечення розвитку сільських територій виступає диверсифікація сільської економіки в сенсі формування новаційного продукту в різних сферах і видах економічної діяльності в умовах перманентності середовища функціонування. Можливості щодо розширення діяльності у сфері сільського розвитку базуються передусім на внутрішніх потенційних перевагах, які можна ефективно реалізувати у тій сфері, для якої на сільській території є всі передумови. Результативність диверсифікаційних процесів розвитку в межах сільської економіки посилюється системним підходом до забезпечення її ефективності, оскільки в умовах складних трансформаційних змін і впливів зовнішнього середовища необхідністю зумовлюється не лише розвиток сфери аграрного господарювання, й інших, несільськогосподарських видів економічної діяльності, які у процесі функціонування можуть створювати ко-брендингові альянси на основі взаємовигідних партнерських відносин, спрямованих на досягнення сумісних бізнес-цілей, зокрема маркетинг-цілей, що охоплюватимуть як тактичні, так і стратегічні цілі й інтереси компанії, що значною мірою підсилить конкурентні переваги кожного з учасників такого альянсу.

Окремі науковці тлумачать змістовність поняття диверсифікації розвитку сільських територій регіону як низку комплексних заходів, що базуються на соціо-еколого-економічній і природній основі сформованої оптимальної структури виробництва товарів, робіт, надання послуг і спрямованих на розширення спектру джерел та нарощування обсягів фінансування розвитку соціальної бази сільських територій, а також розширення сфер і видів економічної діяльності стосовно зайнятості та доходів сільського населення [8, с. 24-29].

Розгляд регіонального зрізу засвідчує, що, до прикладу, в Закарпатській області доцільно акцентувати увагу на розвитку пріоритетних сфер і видів економічної діяльності, а саме аграрного господарювання, лісогосподарської, туристично-рекреаційної сфер. Однак доцільно відмітити, що сільськогосподарське виробництво регіону має свою специфіку й особливості, що пов'язано з недостатньою забезпеченістю землями сільськогосподарського призначення, оскільки регіон характеризується вертикальною зональністю з чітко виокремленими низинною, передгірною і гірською природно-економічними зонами, при цьому $\frac{2}{3}$ території Закарпаття – це гірська й передгірна місцевість. Зазначені передумови обмежують потенційні можливості нарощування виробництва сільськогосподарської продукції [10]. Однак в згаданому контексті є унікальні можливості щодо розвитку аграрного господарювання і сфери підприємництва в цілому, зокрема у поєднанні інтересів і конкурентних переваг інших пріоритетних видів діяльності – як лісогосподарської, так і туристично-рекреаційної.

У регіональній стратегії розвитку Закарпатської області, розробленій на перспективний період до 2027 року зазначено [10], що регіон має унікальні можливості для реалізації інноваційних проєктів та креативних ідей, де мешканці краю разом з органами регіональної влади та місцевого самоврядування спрямовують власні зусилля для формування комфортних умов життєвого середовища. Поряд з іншими пріоритетними сферами розвитку, туризм має перспективи розвитку, оскільки в регіоні збережено пам'ятки історії та культури, традиції і звичаї сільських мешканців, наявний унікальний природно-заповідний фонд. Високий економіко-управлінський та інтелектуальний потенціал регіону в змозі інтегрувати навколо себе прихильників інноваційних технологій, сучасних форм організаційної культури, логістики та креативних індустрій, синьої та зеленої економіки. Взаємовигідні відносини з дотриманням принципів сталого розвитку базуються на залученні вітчизняних і закордонних партнерів, балансі інтересів територіальних громад, органів місцевого самоврядування тощо. Крім цього, можливості євроінтеграційних процесів зростають через вигідність географічного розташування регіону, його сусідство з країнами-членами Євросоюзу.

Вагомого значення набуває розширення повноважень органів місцевого самоврядування, що окреслено й у Концепції реформування місцевого

самоврядування та територіальної організації влади в Україні [8], де відмічено, що децентралізаційні процеси, які відбуваються в межах територіальних громад, передбачають задіяння інклюзивних підходів до залученості членів громади до вирішення проблемних питань соціально-економічного й екологічного розвитку сільських територій, подолання диференціації в їх розвитку через ефективний розподіл фінансових ресурсів, використання наявного потенціалу території і людських ресурсів, що уможливить зменшення рівня диспропорцій у розвитку сільських територій і забезпечить стратегічні перспективи їх зростання. При цьому важливим є задіяння контролюючої складової з метою дотримання вимог формування ефективної господарської системи сільської економіки та якісного життєзабезпечення членів сільських громад.

Отже, задіяння внутрішніх потенційних можливостей у межах локальних територій сільської місцевості сприятиме подоланню диференціації розвитку в територіально-просторовому вимірі, окреслить перспективне функціональне спрямування сільської економіки й уможливить усунення негативних тенденцій, що гальмують розширене відтворення територій сільської місцевості.

Серед пріоритетних напрямів, окреслених у документі "Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року" [12], вагоме місце належить раціональному використанню природно-ресурсного потенціалу сільських територій. Адже це сукупність природних ресурсів на певній локальній території, що задіюються у процес виробництва й можуть забезпечити нинішні й майбутні потреби суспільства відповідно до сучасних інноваційних технологій збереження і раціонального використання природних ресурсів. Тісно переплітається із зазначеною позицією забезпечення техногенної та екологічної безпеки сільських територій, що потребує грамотних і адекватних підходів. Особливо це важливо в умовах війни, коли непередбачуваність ситуації, а подеколи неможливість ужиття превентивних заходів призводить до катастрофічних наслідків (до прикладу, підрив Каховської ГЕС, де наслідки екоциду росіян призвели до масового знищення рослинного і тваринного світу, забрудненості атмосферного повітря, водних ресурсів, порушення екосистем, водночас завдало непоправної шкоди населенню, яке проживало на цих територіях). У контексті зазначеного потрібно відмітити, що загроза виникнення надзвичайних екологічних ситуацій техногенного характеру нині в Україні тільки посилюється.

Необхідністю зумовлюється і пошук фінансових джерел та залучення фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку сільських територій. Практична реалізація фінансового забезпечення ефективного функціонування сільської економіки потребує поєднання зусиль державних органів влади, органів місцевого самоврядування, членів об'єднаних територіальних громад.

В окреслених стратегічних напрямках щодо формування збалансованого розвитку сільських територій обґрунтовано необхідність їх матеріально-технічного, інвестиційно-інноваційного забезпечення. Виокремлення окремих підходів потребує розвитку сільськогосподарської інформаційно-консультативної діяльності як основи формування системи інформаційного бізнесу. Інформаційна складова розвитку сільських територій займає вагомим місце у процесі забезпечення зазначеного розвитку, оскільки підвищує рівень знань у сфері сучасного господарювання, його адаптації в складних умовах трансформаційних змін, зовнішніх впливів і воєнного стану. Інформаційно-консультативна діяльність у сфері аграрного розвитку спрямовується на задоволення споживчих потреб, потреб товаровиробників і надавачів послуг. Крім цього, інформаційно-консультативні, інноваційно-консалтингові послуги дають можливість мешканцям сільських територій опанувати сучасні методи господарювання на селі з метою розвитку підприємництва, підвищення власного добробуту і благополуччя.

Висновки та пропозиції. Отже, стратегічна спрямованість розвитку сільських територій стосується передусім раціонального використання наявного природно-ресурсного й людського потенціалу території, диверсифікації сільської економіки на основі подолання диференціації рівня розвитку окремих локальних сільських територій, що дасть можливість підвищити їх конкурентоспроможність, забезпечити збалансованість розвитку, передусім у пріоритетних сферах і видах економічної діяльності, підвищити рівень зайнятості сільських мешканців, комфортність життєвого середовища, сприятиме розширеному відтворенню сільських територій на екологічній основі.

Список використаних джерел

1. Газуда Л.М., Балян А.В., Газуда М.В., Волощук Н. Ю., Газуда С. М. Розвиток аграрного підприємництва в Закарпатській області в умовах євроінтеграційних процесів: науково-прикладні аспекти і рекомендації. Велика Бакта. ТОВ «РІК-У». 2021. 67 с.
2. Іваненко О. Соціальний захист сільського населення в умовах соціальної нестабільності. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2014. Вип. 1(1). С. 329-337.
3. Ковальська Л. Л. Інфраструктурне забезпечення розвитку сільських територій. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. № 8 (254). С. 33-38.
4. Лісовий А.В. Сталий розвиток сільських територій: виникнення, сутність, принципи. *Економіка АПК*. 2007. № 4. С. 140-145.
5. Лупенко Ю.О. Стан та перспективи розвитку сільських територій. *Сучасні проблеми та перспективи сталого розвитку сільських територій: збірник матеріалів Шістнадцятого конгр. вчен. економістів-аграрників та міжнародної науково-практичної конференції*. К.: ННЦ „ІАЕ”. 2017. С. 12-19.
6. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 51-58.
7. Маслак Н.Г. Ефективність диверсифікації виробництва у селянських (фермерських) господарствах. *Економіка АПК*. 1999. № 11. С. 24-29.

8. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2020).

9. Програма «Власний дім» – реальний шлях до поліпшення житлових умов на селі вже сьогодні! URL: <https://muzykivskaotg.gov.ua/news/programa-vlasni-dim--realni-shlyah-do-polipshennya-zhitlovih-umov-na-seli-vzhe-sogodni--2021-06-07> (дата звернення: 15.09.2022).

10. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років. URL: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> (дата звернення: 18.09.2022).

11. Рябоконт В.П. Формування стійкої сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад. *Економіка АПК*, 2019. № 2. С. 6-18.

12. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року. URL: https://issuu.com/nnc_iae/docs/2020_14_str_nap_sta_roz/1 (дата звернення: 11.12.2021).

13. Талавира М. П., Газуда М. В., Газуда Л. М. Розвиток сільських територій в Європейському Союзі: монографія. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2022. 504 с.

14. Талавира М., Косач І. Сучасні аспекти розвитку інфраструктури сільських територій. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 2(30). С. 85–92.

15. Термоса І.О. Сутність сталого розвитку та його особливості в контексті сільських територій. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 19. С. 33–37.

16. Харчук С.А. Соціально-економічний розвиток сільських територій: проблеми та шляхи вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. С. 20–23.

17. Хомюк Н. Напрями диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5-6. С. 113–118.

18. The Dictionary of Human Geography / edited by D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts, and S. Whatmore. 5th Edition. Chichester : Wiley Blackwell, 2009. 1071 p.

References

1. Hazuda, L.M., Balyan, A.V., Hazuda, M.V., Voloshchuk, N.Yu., Hazuda, Hazuda S.M. (2021) *Rozvytok ahrarnoho pidpryyemnytstva v Zakarpat-s'kiy oblasti v umovakh yevro-intehratsiynyykh protsesiv: naukovy-prykladni aspekty i rekomendatsiyi* [Development of agrarian entrepreneurship the Transcarpathian region in conditions of European integration processes: scientific and applied aspects and recommendations]. Great Bacta: RIK-U, 67 p. [in Ukrainian].

2. Ivanenko, O. (2014) *Sotsial'nyy zakhyst sil's'koho naseleння v umovakh sotsial'noyi nestabil'nosti* [Social protection of the rural population in conditions of social instability]. *Ukrayins'ke suspil'stvo: monitorynh sotsial'nykh zmin* [Ukrainian society: monitoring social changes]. Issue 1(1). 329-337. [in Ukrainian].

3. Kharchuk, S.A. (2015) *Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok sil's'kykh terytoriy: problemy ta shlyakhy vyrishennya* [Socio-economic development of rural areas: problems and solutions]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience]. 12. 20–23. [in Ukrainian].

4. Khomyuk, N. (2019) *Napryamy dyversyfikatsiyi rozvytku sil's'kykh terytoriy v umovakh detsentralizatsiyi* [Directions of diversification of development of rural areas in conditions of decentralization]. *Innovatsiyna ekonomika* [Innovative economy]. 5-6. 113–118. [in Ukrainian].

5. Kovalska, L. L. (2022) *Infrastrukturne zabezpechennya rozvytku sil's'kykh terytoriy* [Infrastructural support for the development of rural areas]. *Aktual'ni problemy ekonomiky* [Actual problems of the economy]. 8 (254). 33–38. [in Ukrainian].

6. Lisovyu, A.V. (2007) *Stalyy rozvytok sil's'kykh terytoriy: vynyknennya, sutnist', pryntsyu* [Sustainable development of rural areas: emergence, essence, principles]. *Ekonomika APK* [Economy of agro-industrial complex]. 4. 140–145. [in Ukrainian].
7. Lupenko, Yu.O. (2017) *Stan ta perspektyvy rozvytku sil's'kykh terytoriy* [The state and prospects of the development of rural areas]. *Suchasni problemy ta perspektyvy staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy: zbirnyk materialiv Shistnadtsyatoho konhr. vchen. ekonomistiv-ahrarynykiv ta mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Modern problems and perspectives of sustainable development of rural areas: a collection of materials of the Sixteenth Congress. scientist agricultural economists and international scientific and practical conference] K.: NSC «IAE». 12–19. [in Ukrainian].
8. Malik, M.Y. (2008) *Do pytannya staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy* [To the issue of sustainable development of rural areas]. *Ekonomika APK* [Economy of agro-industrial complex]. 5. 51–58. [in Ukrainian].
9. Maslak, N.G. (1999) *Efektivnist' dyversyfikatsiyi vyrobnytstva u selyans'kykh (fermers'kykh) gospodarstvakh* [Efficiency of diversification production in peasant (farm) farms]. *Ekonomika APK* [Economy of agro-industrial complex]. 11. 24–29. [in Ukrainian].
10. *Pro skhvalennya Kontseptsiyi reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukrayini: rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 1 kvitnya 2014 roku № 333-r* [On the approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 1, 2014 No. 333-r]. <http://zakon.rada.gov.ua> (2020, November, 5). [in Ukrainian].
11. *Prohrama «Vlasnyy dim» – real'nyy shlyakh do polipshennya zhytlovykh umov na seli vzhe s'ohodni!* [The "Own House" program is a real way to improve living conditions in the countryside today!]. <https://muzykivskaotg.gov.ua/news/programa-vlasni-dim--realni-shlyah-do-polipshennya-zhitlovih-umov-na-seli-vzhe-sogodni--2021-06-07> 5 (2022, September, 15). [in Ukrainian].
12. *Rehional'na stratehiya rozvytku Zakarpat-s'koyi oblasti na period 2021-2027rokiv* [Regional development strategy of the Transcarpathian region for the period 2021-2027]. <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> (2022, September, 18). [in Ukrainian].
13. Ryabokon, V.P. (2019) *Formuvannya stiykoyi sil's'koyi poselens'koyi merezhi ta ob'yednanykh terytorial'nykh hromad* [The formation of a stable rural settlement network and united territorial communities]. *Ekonomika APK* [Economy of agro-industrial complex]. 2. 6–18. [in Ukrainian].
14. *Stratehichni napryamy staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy na period do 2030 roku* [Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period up to 2030]. https://issuu.com/nnc_iae/docs/2020_14_str_nap_sta_roz/1 (2021, December, 11). [in Ukrainian].
15. Talaviryia, M., Kosach, I. (2022) *Suchasni aspekty rozvytku infrastruktury sil's'kykh terytoriy* [Modern aspects of rural infrastructure development]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya* [Problems and prospects of economics and management]. 2(30). 85–92. [in Ukrainian].
16. Talaviryia, M.P., Hazuda, M.V., Hazuda, L.M. (2022) *Rozvytok sil's'kykh terytoriy v Yevropeys'komu Soyuzi: monohrafiya* [Development of rural areas in the European Union: monograph]. Uzhhorod: FOP Sabov A. M. 504 p. [in Ukrainian].
17. Termosa, I.O. (2017) *Sutnist' staloho rozvytku ta yoho osoblyvosti v konteksti sil's'kykh terytoriy* [The essence of sustainable development and its features in the context of rural areas]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi* [Prychornomorsky Economics Studies]. Issue 19. 33–37. [in Ukrainian].
18. The Dictionary of Human Geography / edited by D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts, and S. Whatmore. 5th Edition. Chichester : Wiley Blackwell, 2009. 1071 p.

Отримано 24.05.2023

UDC 332.1:338.43.

Lesya Hazuda,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, State Institution of Higher Education «Uzhhorod National University»

E-mail: lesya.gazuda@uzhnu.edu.ua.**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2469-3748>.**ResearcherID:** Y-9484-2018

STRATEGIC ORIENTATION OF THE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

The article is devoted to the study of the peculiarities of the functioning of rural territories. Their important role in the development of the national economy of Ukraine and its regions is outlined, which is primarily related to ensuring the country's food security and the production of ecologically clean (organic) food products. The author substantiates an integrated approach to the use of influence factors, in particular, natural resource, socio-ecological, economic, and human potential, which are interdependent and complementary and are aimed at ensuring a balanced development of rural territories and efficient agricultural management. It has been found that, in addition to the mentioned factors, an important role is played by infrastructural support, the geographical location of rural areas, that is, their proximity to the borders with the member states of the European Union. It has been proven that, the implementation of an integrated approach to ensuring the balanced development of rural territories will help to overcome, and possibly level the differentiation in the development of local areas at both the regional and national levels. Attention is focused on the need to outline strategic prospects for the development of rural territories for a long-term period. However, nowadays, in the context of unpredictable events and external influences, first of all, the state of war, there is a need to distinguish conceptual approaches to ensuring the balanced development of rural areas in accordance with the formed development strategy, but with the possibility of adjusting its individual aspects in real time.

The process of forming an effective socio-bio-ecological-economic system within the framework of rural development needs to be intensified, which in the context of decentralization should include approaches to overcoming the differentiation of territorial and spatial development, taking into account the specifics and characteristics of individual regions. There is a need for interaction between the authorities, the community and interested persons with the possibility for the latter to independently make important decisions at the local level, i.e. within the bounds of the United Territorial Communities (UTCs), where each member of the community can make their own proposals for solving problematic issues of rural development.

Attention is focused on the actualization of strategic approaches to ensuring balanced rural development, among which the management component, diversification of the rural economy, the formation of an optimal rural settlement network and improving the reproducibility of the population, social protection of the rural population, improving living conditions and the quality of life of rural residents, improving their well-being are important and well-being, transport accessibility to peripheral areas, increasing the level of employment, in particular self-employment of the rural population in priority types of economic activity with the possibility of forming co-branding alliances.

Key words: development of rural areas, infrastructural support, strategic directions, martial law conditions, overcoming differentiation, agricultural management, co-branding alliances.

References: 18.